

УДК 330.131.5:633.854.78

**ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ТА ПЕРЕРОБКИ
СОНЯШНИКУ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ В АРЦИЗЬКОМУ РАЙОНІ
ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

***О.О. Чередніченко, кандидат технічних наук
Т.В. Топалова, магістр****

Подано короткий огляд основних показників економічної ефективності виробництва та переробки соняшнику в Арцизькому районі Одеської області та визначено шляхи її підвищення.

* Науковий керівник – кандидат технічних наук, доцент О.О. Чередніченко

Економічна ефективність, виробництво соняшнику, переробка соняшнику, інтенсифікація виробництва соняшнику.

Україна останніми роками є світовим лідером з виробництва соняшнику та соняшникової олії, хоча культура в наші краї і потрапила лише у XVIII столітті. Міцні позиції соняшнику в українському агробізнесі пояснюються, насамперед, його високою конкурентоспроможністю. Попит і ціни на соняшник з року в рік залишаються стабільно високими. Насіння соняшнику для сільськогосподарських підприємств зони його вирощування є одним із основних джерел формування їх доходності як через збут на переробку, так і для експорту. Враховуючи стратегічне значення даної галузі сільського господарства, її перспективність не викликає сумніву. Тому на сьогодні вивчення та аналіз основних економічних показників виробництва й переробки соняшнику, необхідність удосконалення технології його вирощування та визначення особливостей формування продуктивності залишається актуальною для дослідження темою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розв'язання проблем підвищення економічної ефективності виробництва та переробки соняшнику привертало й продовжує привертати увагу багатьох дослідників. Чимало теоретичних розробок і рекомендацій з цього питання мають високу наукову і практичну цінність. В основі сучасної методології визначення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва лежать праці А.В. Кохана, Л.І. Ясинської, І.Ю. Цобер, П.П. Борщевського, П.І. Гайдуцького, В.Д. Гончарова, Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, Н.В. Кондратюка, Ю.П. Лебединського, А.С. Лисецького та ін.

Мета дослідження – вивчити основні економічні показники виробництва та переробки соняшнику в Арцизькому районі Одеської області, показати їх порівняльну характеристику за останні роки та визначити основні шляхи підвищення ефективності виробництва й переробки соняшнику.

Виклад основного матеріалу. Арцизький район засновано у 1940 р. Він розташований у південно-західній частині Одеської області за 160 км від обласного центру і займає територію 137,9 тис. га, з яких ліси займають 453 га, водоймища – 847 га. Район посідає особливе місце щодо географічного розташування серед південних районів Одеської області – він є центром її південної частини (Бессарабії).

Арцизький район знаходиться в зоні степу. Природні умови даної місцевості характеризуються помірно континентальним кліматом. Пересічна температура січня – $-2...-3^{\circ}\text{C}$, липня $+25^{\circ}\text{C}$. Середньорічна температура $+8,2^{\circ}\text{C}$. Тривалість вегетаційного періоду від 180 до 210 діб. Середньорічна кількість опадів – 340 мм, в тому числі, у вегетаційний період 200–240 мм. Розподіляються вони протягом року нерівномірно, бездощові періоди часто тривають 25–30 днів. Район належить до недостатньо зволоженої, теплої агрокліматичної зони. Літо сухе і жарке, йому притаманна велика кількість сонячних днів. Зима ж помірно холодна, м'яка, з частими відлигами, а значні морози бувають зрідка. Тривалість періоду з плюсовими температурами – 250 днів. Морозонебезпечний період не переви-

щує 10 днів. Початок періоду із середньою добовою температурою вищою за +15°C, що збігається з початком найінтенсивнішої вегетації, припадає на другу декаду травня. Наявними для області є східні та північно-східні вітри. Характеризуючи клімат даної місцевості, слід зауважити про можливі тривалі засухи.

Ґрунти на території району – це чорноземи звичайні. Ці ґрунти мають високу природну родючість. У них порівняно великі запаси основних поживних елементів. Отже, ґрунтово-кліматичні умови Арцизького району сприятливі для вирощування соняшнику. Саме тому, його посіви займають важливе місце в структурі посівів та економіці агропромислових формувань району (табл. 1).

1. Посівні площі сільськогосподарських культур у господарствах Арцизького району

Культура	Роки								
	2008		2009		2010		2011		2011 р. у % до 2008 р.
	Пло-ща, га	%	Пло-ща, га	%	Пло-ща, га	%	Площа, га	%	
Зернові та зернобобові	20304	71,31	20218	70,12	31217,5	69,50	32416,7	66,28	159,7
пшениця озима	8956	31,46	9203	31,92	14657	32,63	12882	26,34	143,8
гречка					20	0,04	128,2	0,26	
жито	18	0,06	20	0,07	22	0,05	10	0,02	55,6
ячмінь озимий	5489	19,28	5578	19,35	8698,7	19,37	8361,5	17,10	152,3
ячмінь ярий	2245	7,89	2305	7,99	1767	3,93	1791	3,66	79,8
горох	1526	5,36	1705	5,91	2340	5,21	2034	4,16	133,3
овес	87	0,31	90	0,31	153	0,34	137	0,28	157,5
просо	158	0,55	20	0,07	634,8	1,41	331	0,68	209,5
сорго	257	0,90	310	1,08	467	1,04	1886	3,86	733,9
інші зернові	28	0,10	7	0,02	45	0,10	310	0,63	1107,1
кукурудза на зерно	1540	5,41	980	3,40	2413	5,37	4546	9,29	295,2
Соняшник	1952	6,86	2197	7,62	2710	6,03	6986	14,28	357,9
Ріпак	4963	17,43	5148	17,86	9677,3	21,54	8166	16,70	164,5
Картопля	-	-	-	-	4	0,01	-	-	
Овочі відкритого ґрунту	20	0,07	20	0,07	35	0,08	70	0,14	350,0
Баштанні продовольчі	32	0,11	48	0,17	54	0,12	35	0,07	109,4
Плоди	100	0,35	103	0,36	106	0,24	103	0,21	103,0
Виноград	1100	3,86	1098	3,81	1115	2,48	1133	2,32	103,0
Всього посівів	28471	100	28832	100	44918,8	100	48909,7	100	171,8

Як показав аналіз даних табл. 1, структура посівних площ Арцизького району майже незмінна. Найбільша частка від загальної кількості посівних площ відведена під зернові та зернобобові культури, у зв'язку зі

сприятливими ґрунтово-кліматичними умовами для їх вирощування. Ці культури мають велике фуражне і частково продовольче значення. Посіви зернобобових мають також і агротехнічне значення, збагачуючи ґрунт азотом. Частка посівів зернових і зернобобових культур змінювалася протягом чотирьох років таким чином : 2008 р. – 71,31 %, 2009 – 70,12 %, 2010 – 69,5 %, 2011 – 66,28 %. Площа під зернові і зернобобові культури збільшилась за чотири роки на 59,7 %. Велику частку у структурі посівних площ займають також посіви таких культур, як ріпак – 16,7 % і соняшник – 14,28 %. За досліджуваний період площа ріпаку збільшилась на 64,5 %, а соняшнику – в 3,6 раза. Таке збільшення площі соняшнику є наслідком високої економічної ефективності його вирощування. Порівняно з іншими олійними культурами соняшник дає найбільший вихід олії з одиниці площі (750 кг/га в середньому по Україні).

Економічна ефективність виробництва олійних культур означає одержання максимального обсягу продукції з 1 га земельної площі при найменших витратах всіх видів на виробництво одиниці продукції [1].

Економічна ефективність виробництва соняшнику залежить від складного комплексу природно-економічних, технологічних, науково-технічних чинників. Під час вивчення даної проблеми слід врахувати такі особливості галузі: соняшник вимогливий до умов обробітку. Агротехнічні вимоги не дозволяють вирощувати цю культуру у вузькоспеціалізованих господарствах. Рослини цієї культури дуже чутливі до всіх видів гербіцидів. Слід враховувати також вимоги щодо олії залежно від мети її використання. Основними показниками, що характеризують рівень економічної ефективності виробництва олійних культур є урожайність, собівартість та ціна реалізації 1 ц, маса прибутку з розрахунку на 1 ц продукції, рівень рентабельності.

В Арцизькому районі галузь виробництва соняшнику займає 15,73 % у структурі грошових надходжень і є галуззю, що розвивається. Для того, щоб визначити чи є ефективною ця галузь, слід, насамперед, провести аналіз динаміки її розвитку (табл. 2).

2. Динаміка виробництва соняшнику в Арцизькому районі

Показник	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2011 у % до 2008
Площа посіву, га	1956	2197	2710	6986	357,2
Урожайність з 1 га, ц	12,5	13,0	24,7	19,8	158,4
Валовий збір, ц	24450	28601	67006	138595	566,9
Реалізовано продукції, ц:	18596	39565	56366	121778	654,9
Рівень товарності, %:	76	138	84	88	x

З табл. 2 бачимо, що з 2008 р. по 2011 р. збільшилась в 3,6 раза площа посіву соняшнику. Її збільшенню сприяв високий рівень рентабельності даної культури. Адже попит і ціни на соняшник з року в рік залишаються стабільно високими. Нині світовий ринок олійної продукції стрімко розвивається, і це зростання зумовлюється не тільки підвищенням харчового попиту на олію та жири рослинного походження, а й застосуван-

ням олійної сировини для технічних цілей – виробництва альтернативного біологічного палива. Можна простежити також зростання таких показників, як урожайність з 1 га – на 58,4 %; валовий збір – у 5,7 раза; реалізація продукції – у 6,5 раза. Рівень товарності соняшнику підвищився з 76 % до 88 %, що свідчить про збільшення господарством кількості реалізованої продукції по відношенню до валового збору. У 2009 р. рівень товарності соняшнику становив 138 %, тобто, реалізованої продукції було більше на 38 %, ніж зібрано врожаю. Це відбулося за рахунок реалізації запасів попередніх років.

Проаналізуємо економічну ефективність виробництва соняшнику в Арцизькому районі Одеської області (табл. 3).

3. Економічна ефективність виробництва соняшнику в Арцизькому районі

Показник	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2011 у % до 2008
Повна собівартість 1 ц, грн.	121,15	129,28	144,81	200,56	165,5
Ціна реалізації 1 ц, грн.	156,2	196,11	299,97	322,15	206,2
Прибуток/збиток на 1 ц, грн	35,05	66,83	155,16	121,59	346,9
Рівень рентабельності / збитковості продукції рослинництва, %	28,9	51,7	107,1	60,6	X

За останні чотири роки значно підвищився рівень рентабельності виробництва соняшнику з 28,9 до 60,6 % (на 31,7 відсоткового пункту), що свідчить про збільшення ефективності виробництва цієї культури. Порівняно високий рівень рентабельності зумовлений помірними виробничими витратами і високою ціною реалізації. У 2011 р., порівняно з 2008 р., собівартість 1 ц насіння підвищилась на 75,5 %, а ціна його реалізації зросла в 2 рази. За таких умов прибуток на 1 ц насіння збільшився в 3,5 раза. Підвищення економічної ефективності виробництва соняшнику відбулось, як за рахунок розвитку виробництва екстенсивним шляхом (про що свідчить збільшення посівних площ у 3,5 раза), так і за рахунок інтенсифікації виробництва, свідченням чого є зростання врожайності соняшнику на 58,4 %.

Господарства, які вирощують олійні культури, знаходяться в значній економічній залежності від переробних підприємств з приводу забезпечення їх кредитно-фінансовими ресурсами за прямими зв'язками та оцінки якості насіння (вологість, олійність), що є основою визначення реалізаційної ціни. Це, в кінцевому підсумку, формує рівень ефективності виробництва насіння олійних культур та продуктів їх переробки [1].

Для аналізу економічної ефективності переробки соняшнику слід розрахувати такі основні показники, як собівартість виробленої продукції, рівень рентабельності (табл. 4).

За період з 2008 по 2011 р. зросло виробництво нерафінованої олії на 33,7 %, макухи – на 10,9 %. У 2010 р. ПП «Бессарабія» почало виробляти паливні гранули. Ціна на нерафіновану олію зросла на 83 %, а собі-

вартість – на 58,7 %. Це забезпечило зростання прибутку від реалізації на 1 т в 3,5 раза, рівень рентабельності виробництва олії зріс з 14,5 % до 32,3 %. Рівень рентабельності виробництва макухи за проаналізований період зростав і в 2011 р. становив 125,6 %, що зумовлено тим, що собівартість 1 т готової продукції становила 44 % від ціни її реалізації. Рентабельність виробництва паливних гранул також зросла: з 23,1 % в 2010 р. до 39,7 % в 2011 р. У зв'язку з підвищенням рівня рентабельності виготовленої на підприємстві продукції підвищувався й загальний рівень рентабельності підприємства.

4. Основні економічні показники переробки соняшнику в ПП «Бесарабія»

Показник	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2011 р. у % до 2008 р.
Виробництво основної продукції, т					
Олія соняшникова нерафінована	6597	8840	7780	8820	133,7
Макуха соняшникова	8439	10456	8760	9355	110,9
Паливні гранули (пелети)	-	-	1799	2569	-
Собівартість 1-ці продукції, грн.					
Олія соняшникова нерафінована	4890	5175	6850	7750	158,5
Макуха соняшникова	350	400	600	820	234,3
Паливні гранули (пелети)	-	-	500	680	-
Ціна реалізації 1 т продукції, грн.					
Олія соняшникова нерафінована	5600	6900	9200	10250	183,0
Макуха соняшникова	750	900	1650	1850	246,7
Паливні гранули (пелети)	-	-	650	950	-
Реалізовано продукції, т					
Олія соняшникова нерафінована	6500	8840	7780	8820	135,7
Макуха соняшникова	8430	10350	8750	9340	110,8
Паливні гранули (пелети)	-	-	1790	2560	-
Прибуток від реалізації 1 т продукції, грн					
Олія соняшникова нерафінована	710	1725	1420	2500	352,1
Макуха соняшникова	400	500	1050	1030	257,5
Паливні гранули (пелети)	-	-	150	270	-
Рівень рентабельності виробництва продукції, %					
Олія соняшникова нерафінована	14,5	33,3	20,7	32,3	X
Макуха соняшникова	114,3	125	175	125,6	X
Паливні гранули (пелети)	-	-	23,1	39,7	X

Для підвищення ефективності вирощування соняшнику необхідним є врахування товаровиробниками таких чинників: удосконалення регіонального розміщення посівів цієї культури, виходячи з її ботанічних і біологічних особливостей, технологій вирощування, підбору сортів, застосування відповідних засобів захисту тощо; неухильне дотримання вимог чергування посівів соняшнику в полях сівозміни; застосування інтенсивних

технологій вирощування і збирання з метою зниження витрат на одиницю продукції, впровадження високоврожайних гібридів з високим вмістом олії; залучення необхідних для розвитку галузі коштів та матеріальних ресурсів (техніки, добрив, насіння) шляхом пошуку потенційних інвесторів і кредиторів; інтегрування в агропромислові та кооперовані формування задля вирішення проблем виробництва і раціонального використання урожаю.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вирощування соняшнику завжди було традиційною галуззю сільськогосподарського виробництва і важливою складовою стратегії економічного розвитку держави. Без застосування сучасних технологій вирощування та переробки соняшнику, наукового обґрунтування напрямів підвищення ефективності його виробництва, механізму регулювання взаємовідносин між виробниками та переробними підприємствами не можна розраховувати на одержання високих урожаїв, а, як наслідок, на високу економічну ефективність виробництва та переробки соняшнику.

Список літератури

1. Збарський В.К. Економіка продуктового під комплексу : навч. посіб. : / [В.К. Збарський, В.І. Мацибора, С.М. Рогач та ін.] ; за ред. професора В.К. Збарського. – К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2011. – 415 с.
2. Зведені річні звіти 9 господарств Арцизького району за 2008–2011 роки. – Державне управління сільського господарства Арцизького району Одеської області.
3. Оверченко Б. Выращивание подсолнечника в климатических условиях Украины [Электронный ресурс] / Б. Оверченко. – Режим доступа : http://www.citynews.net.ua/8/1755_1.html

Представлен краткий обзор основных показателей экономической эффективности производства и переработки подсолнечника в Арцизском районе Одесской области и определены основные пути её повышения.

Економічна ефективність, виробництво підсолнечника, переробка підсолнечника, інтенсифікація виробництва підсолнечника.

The article provides a brief overview of the main indicators of economic efficiency of production and processing of sunflower in in Artsizskiy district of Odessa region and ways to improve it.

Economic efficiency, production of sunflower, sunflower processing, production intensification of sunflower .